

Qıyma, ciddiləşəndə donuq gözləri olan (Anarın filmində Ağayar bayi bu gözlərlə oynamışdı) sarıbənzir Vaqif İbrahimovlu bir neçə görüşdən sonra şəxsiyyətinin ovsunu ilə məni tam fəth etdi. İndi bundan danışıq. Mən Moskvadan yüksək biliklə gəlməyəm də (hərçənd, Moskva arası hər yerdə məni izləyirdi) intellektual snobizm canıma yerimışdi. Qardaşım Elçin demir ki, heç kimi ağılcı özümə üstün saymırdı?! Mən də Moskvada elə bir intellektuala rast gəlməmişdim ki, məni heyran etsin. Tutuşdurmaq üçün deyim - qardaşım Elçin mənəndən sonra Moskvada qalmışdı və tətilə gələndə ağız dolusu Şedravitskidən danışırdı. Bu adam bir çox rus ziyalılarına təsir göstərmişdi, hətta deyilənlərə görə, sabiq baş nazir Kirişenko da onun məktəbindən çıxmışdı. Ancaq mənim Moskvada belə kumirim olmadı. Əgər Moskvada olmadısa, Bakıda haradan olardı?! Bax, bu düşünmə ilə Bakıda yaşamağa başlamışdım. Bəs nə oldu ki, Vaqif mənim üçün kumirə çevrildi? Bunu araşdırıb tapım.

Moskvada millətçilik etsəm də, yataqxanada yabançı qızların qonağı olub, otağıma gətirsəm də bu "igidiyyəmə" baxmayaraq orada həmişə DTK qorxusu ilə yaşayırdım. Bu qorxudan başqa o biri qorxum venenik xəstəliyə tutulmaq idi. DTK və venenik xəstəlik, beləcə, Moskvada yeganə fobiyaalarm idi. Onu da deyim ki, venenik xəstəliyə tutulmaq qorxusunu bir çox azəri aspirantlar içlərində daşıyırdı. O çağlar əsas qorxu sifilisdən idi, çünki hələ SPİD/QİÇS yox idi. İndi, deyəsən, sifilisin dərmanları tapıldığından onun söhbətini eşitmək olmur.

Moskvada qorxurdum ki, otağıma da, qonağı olduğum yabançıların otağına da qulaq asırlar. Bununla bağlı bir lətifəmiz vardı, "mıx da məni bağışlasın". Anekdət belə idi. Yataqxanada dostları bir oğlana deyirlər ki, sənin otağına qulaq asırlar, bunu deyəndə divarın başında olan mıxı göstərirlər. Oğlan ürəyi dözməyib nə vaxt disident söhbəti etməyə ağzını açarsa, mıxı göstərirlər ki, sus! Bir dəfə yenə dözməyib ağzını açan zaman mıxı göstərəndə partlayır ki, "ə, mıx da məni bağışlasın..." və bəşləyir Sovet hökumətinə qarşı ağzına gələni deməyə.

İndi biz bilirik ki, o boyda universitet yataqxanasını xəlvətcə dinləyici sistemlə əhatə edə bilməzdilər. Görünür, DTK özü maraqlı idi ki, adamlar hər yerdə dinləyici aparatın olması mifinə inansınlar. Bu mifin xofundan biz də danışğımızı öz senzurasıma salırdıq, hərçənd bezen "mıx da məni bağışlasın" deyirmiş kimi partlayıb ürəyimizi boşaldırırdıq.

Bax, anti-sovet ruhum DTK-dan qorxumla birlişib mənəndən əcaib bir məxluq yaratmışdı. Bir yandan, ürəkli, qorxmaz, senzurasını hələməyən sözlər demək istəyi (bu istəyi az-maz gerçəkləşdirirdim də), o biri yandan, həmişə-səksəkədə olmaq ki, indi çağırılıb deyəcəklər, elə danışıq. Bax, bu fonda Vaqif söhbətlərində, tamaşalarında sovetizmdən tam azad, DTK səksəkəsini bilməyən adam kimi məni heyran qoydu.

Vaqifin sovetizmdən azadlığı xıstın-xıstın söhbətlərdə olsaydı, mənə elə təsir etməzdi, çünki bütün Bakı çayxanaları o çağlar xıstınlaşan millətçi, türkçü və anti-sovet söhbətlərini ocağı idi. Üçüncü söhbət türü filoloji gəncliyin qəbul imtahanları ilə bağlı alış-verişləndən qaynaqıdır. Bu gənclikdən kimlərsə bütün fakültələr (hüquq qarışıq) üzrə qəbul imtahanlarında iştirak

Vaqif İbrahimovlu

nələrlə məni ovsunlamışdı?

"Mən" olmağın tarixçəsindən

Niyazi MEHDI

edirdilər, çünki hər yerdə Azərbaycan dili üzrə imtahan olurdu. İştirak etməyənlər isə onlara adam gətirib öz paylarını götürürdülər. Beləcə, filoloji gənclik millətçi, anti-sovet olsa da, dolanışığın başqa yolu olmadığından qəbul imtahanlarını özləri üçün "rüşvət" ləkəsindən təmizləyib biznes eyləminə çevirmişdilər. Bəs ləkədən necə təmizləyirdilər? Pul almalarına zərərət, şəbədə qoşmaq istedadları ilə, sinik-ironik edalları ilə. Nəticə doğrudan da uğurlu olmuşdu. Ən vicdanlı, əxlaqlı millətçi də onlara rüşvətxor kimi baxmırdı. Onlar isə pul qazanıb əliaçıqlıq edirdilər, jiqui alırdılar və hansı kasıb istedadla isə kömək edirdilər və bir də tez-tez qumar oynayırdılar. Qumar isə filoloji gəncliyin dünyasına bohem elementlərini, avantürist drammatizmini qatırdı. Ancaq bütün bu özgürlük kuta çayxananın dost-tanışla qapanmış dünyasında olurdu. Vaqif isə millətçiliyi, anti-sovetizmi İncəsənət İnstitutunun Tədris teatrına çıxardı, elə çıxardı ki, sanki elə belə də olmalıdır və burada olağanüstü heç nə yoxdur.

Bir düşüncə, rektor Aslan Aslanov idi, həmişə çayı üfürə-üfürə içən adam. Tədris-dən xəbərcilik edənlər onu fitiləyirdilər ki, bu Vaqif, siyasi "əyintilərə" yol verir, teatrdə qorxulu hoqqalardan çıxır. Aslan müəllim diksinirdi, tezəcə teatra gəlib hamını yığaraq notasiya oxuyurdu, Vaqif isə ona qulaq asıb öz bildiyini edirdi. Hamıda, mən qatışıq, rektorun xofu vardı. Bu xofun üstünə gəlirdi mənə yaxşıqlarına görə ona borcum. Vaqif isə onunla da istədiyi sərbəstlikdə özünü aparırdı. Aslan müəllim öyüdlə danışanda dodaqları bir az qabağa çıxırdı. Bütünlükdə yarasıqlı, arıq, ağıllı kişi idi. Çapdan çıxmış kitab və məqalələri az idi. Ancaq partiya xətti üzrə göstərdiyi xidmətlər üzündən Akademiyada akademik katib olmuş, İncəsənət İnstitutuna rektor gətirilmişdi. Ondan qabaq rektor Rahib müəllim olmuşdu, deyirlər, ağır adam idi. Mən gələndə Rahibin adını hər yerdən eşidirdim, hamısında da nəse bir sayğı vardı.

Aslan müəllim Tədris teatrına gəlib hamını yığaraq amla öyüd verəndə guya diqqətlə qulaq asan Vaqif onun dodaqlarını yamsılayaraq ona guya ağıllı, əslində isə mənasız cavablar verirdi. Qırıqdan bu səhnəni görəndə məni dəli gülmək tuturdu. Qorxumdan otaqdan çıxırdım ki, Aslan müəllim görməsən. Bu elə gülüş idi ki, adam şalvarına işəyö bilirdi.

Bu, sözsüz, Aslan müəllimə qarşı insafsızlıq idi, çünki hər halda Tədris tamaşalarını bağlamırdı. Ancaq Vaqifin və aktyorların bu davranışları mahiyyətcə Aslan müəllimə qarşı deyildi, ofisiya qarşı idi. Sonralar Vaqifdən soruşdum ki, qorxmurdun, rektor onu dolamağını görüb səni cəzalandırır? Dedi yox. Çünki adamlar var ki, o qədər nergizlik (narsistlik) onlarda güclüdür ki, danışıqda gözləri həmsöhbətə baxsa da, nə onu görür, nə onu eşidir. Bu, Vaqifin dəhşətli müşahidəsi idi və belə tapınılan ilə məni fəth etmişdi. Söylədiyini bir populyar bəstəçi ilə telefon danışıqında göstərdi. Görünür, o bəstəçi çox danışan olduğu üçün Vaqif yormuşdu. Bir dəfə telefon edib yenə nəyisə uzun-uzadı söyləyəndə Vaqif onu dinləyə-dinləyə "qələtin elə", "pox yemo" və sairə deməyə başladı. Buna qırıqdan baxanda mənim canımı qorxu büürdü. Telefon danışıqı bitəndən sonra Vaqif dedi: göründ, bərkədən deyirdim, yenə eşitmirdi.

Bu söhbətdən sonra mənim özümə oxşar olay oldu. Bir tələbəm vardı, ağıllı uşaq idi, ancaq görünür, insan kimi bekarə imiş. Sonralar onu hansısa partiya da gördüm. Dekanlığda mənimlə danışıqda gördüm ki, həmtərsiz ifadələr işlədir və inanmır ki, eşidə bilərəm. "Nə dedin?!" - üstünə qabardım və pört etdim. İçimdə məmnun oldum ki, Vaqifin söylədiyi nergizlərdən deyiləm.

Beləliklə, Vaqifin yaradıcı insan olaraq özgürlüyü o zamanlar çoxlarında vardı, mənə də, Rəhmanda da, Əli Abbasovda da, Gündüz Sariyevdə də. Ancaq biz ictimai meydançaya çıxanda anti-sovet, anti-marksist ibnəmizi içimizdəki senzurağa salırdıq. Sovet ideologiyasının "xoruna" qoşulmamaqla ibnəmizi doyururduq. Vaqifdə güman iç senzurası vardı, ancaq ictimai meydançada o senzura bizdəki qədər işləməzdi. Vaqif indi yada salammadığım detallara görə Sovetizmdən tam özgür görünürdü.

O çağlar onun dilində işlək söz "gik" idi, aktyorlarının da dilinə keçmişdi. İngiliscədə "qik" olan bu sözü Vaqifgil rusşayağı "gik" kimi deyirdilər, anlamı isə "eksentrik adam", "eksentrik eylom" idi. Bu söz heç rus dilində də geniş yayılmamışdı, nədən Vaqifin dilində tamaşalarla bağlı hər hansı eksentrik hoqqanı bildirdirdi? - bilmiyəm. Ancaq o, senzurasını tapdalayib sovet ortamı üçün pozucu, dağıdıcı görünən eyni

ləmlərini "giklərlə" mümkün edirdi. Televiziya çağırılında qara şüşəli gözlikdə çıxış edirdi - indi bu, elə də əcaib görünür. O çağlar korlardan başqa heç kim bunu edə bilməzdi, Vaqif isə edirdi, yəqin, jurnalistin, redaktorun bütün "olmazlarına" baxmayaraq. Bir TV çıxışında, - o vaxt artıq Musiqili Komediya Teatrının baş rejissoru idi, - Vaqif biz dostları üçün oyun çıxarmışdı. Jurnalist ondan nəyisə soruşanda cavabında hər dəfə "interpretasiya", "motiv" sözlərini deməmişdən qabaq, sanki onların dilimizdə əvəzini tapmaq üçün başını geri atıb gözünü alına axırdı ki, sözlün ekvivalentini tapsın, tapmayıb guya məcburən latın terminlərini işlədirdi. Mənası o idi ki, cavab üçün beyninin dərinliklərinə axtarış çıxır. Bir az keçəndən sonra anlamı qarma-qarışıq olan söz yığımında "cavab" verirdi.

Vaqifin qikləri ilə bağlı bir Moskva olayını da danışıq. Orada nəse seminar da bulunurdu. Müəllimləri ünlü estetik, ancaq yaxşı tərtibli dayaz kitabların müəllifi Yuri Borevin oğlu idi. İlk seminar da, dərtaşma üçün sənətlə bağlı bir konu ortaya atır. Vaqif ağır qafqazlı ləhcəsi ilə üzünə kəndçilik, nadanlıq yağan maskanı "taxib" dartışmalarla iştirak edir. İlk öncə yan-yörəndəkilərin üreyində "bu, haradan gəlib, nə danışıq?!" nidasını qoparırdı. Getdikcə nədan mimikasına uyğunsuz semiotik, strukturalist və başqa modern terminlərdə yeterincə ağıllı düşüncələr söyləməyə başlayır və beləcə adamlar çəş qalır: "Bu bizi dolayır, yoxsa rusca pis biləsə də ağıllı adamdır?!" Yalnız sonrakı seminarlarda görürlər ki, Vaqifin əla ruscası var.

Borevin oğlu birinci dəfə Vaqifin görünməsi soruşmuşdu: Necədir sənə Moskva?

Vaqif: Belə də. Məslən, dükanda sizə də qulluq edirlər, biza də. Ancaq biza əlavə olaraq "çernojoypiye", "ponayexali" deyirlər.

Doğrudan da, Moskvada növbədə duranların çoxu gəlmələr olardı. Ancaq bu moskvahılar qanmırdı ki, yerdə qalanların boğazından kəsib Moskvaya verməyin sonucunu idi ki, oranın dükanlarında tavırlar bol idi.

Vaqif İbrahimovlu nələrle məni ovsunlamışdı?

15 ←

Sonra Vaqif Borevin oğluna demişdi: "Bax, mən bura gəlmişəm, siz məni bir yerə aparmamısınız ki? Ancaq siz gəlsəniz ürəyiniz nə istəyə, onu tapmaq üçün mən özümü ora-bura vuracam". Borevin oğlu "Siz varlı yaşayırınsınız" deyəndə Vaqif qayıtmışdı ki, belə qonaq qarşılamağın çoxu bizim camaatın borca düşməsi ilə qurtarır. Bilirsiniz, Moskvadan (yoxlama və s. üçün) sizinkilər gələndə niyə 3 nəfər gəlir? Ona görə ki, kef üçün bir maşına minəndə qonaq eləyəndə də yer qalsın.

İndi isə Vaqifin başqa bir "qiki". Bir dəfə radiodan jurnalist qızın özünü aparması xoşuna gəlmədiyindən kabinədə səsini çıxarmadan ağzını açıb-yumur. Guya cavab verir, ancaq aparat xarab olduğu üçün səsi gəlmir. Əl-ayağa düşüb təmir üçün texniki işçini axtarmalı olurlar.

İndi isə Vaqifin imic hoqqaları üstünə. O, bir, ya iki aydan bir gah saçını dibdən qırırdı, gah uzadırdı, gah saqqal saxlayırdı, gah üzünü dibdən qırırdı.

Mən düşünürdüm ki, milli teatrda heç bir rejissor Vaqifin heyranlığı yoxdur, hər halda Elçin Məmmədovla dost olsa da, atasını, - Mehdi Məmmədovu maraqlı rejissor saymırdı. Sonra gördüm ki, onun sevimlisi Tofiq Kazımovdur, özünə müəllim sayır və Azərbaycan teatrında birinci yerə qoyur.

Biz tanış olandan sonra Vaqif 3-4 il eyni axmaq boyası olan pencəyi, deyəsən, tünd palıd şalvarı geyinirdi. Bu dəyişməzlikdə dəyişən onun saç-üzü olurdu. Heç kimin saçı ilə, üzü ilə belə oynamasını görməmişdim.

Vaqifin anası tatar idi (öz türkümdü), atasında isə zaqataladan olduğu üçün, güman, türk qanı ilə ləzgi və ya başqa Qafqaz etnosunun qarışığı vardı. Ancaq özünə gələndə hamımıza örnək olacaq dərəcədə türkçü idi. Anasından bütün balalarına Orta Asiya türklərinin antropoloji cizgiləri keçmişdi. Vaqif millətçi-türkçü idi, ancaq asanca millətçiliklə bağlı hoqqalar, "qiklər" edə bilirdi. Məncə, dindar idi, ancaq asanlıqla Şəriətlə bağlı hoqqalar çıxarırdı. Dostumuz Gündüz Səriyev Sovetlərin axırında qatı İslam düşüncəsinə keçəndən sonra ona "dindarık" deyirdi. Hər dəfə küçədə onunla rastlaşanda kölməyi-şəhadət deyib salavat çevirirdi, Gündüz isə mənəviyyatca sağlam adam olduğundan onun bu "qikindən" uğunub gedirdi.

"Mən" olmağın tarixçəsindən

90-cı illərin ortasına Vaqifin dilinə spirtli içki dəyməmişdi. Yeyib-içəndə niyə içmədiyini soruşanda deyirdi ki, Rus Dram Teatrında aktyorluq edəndə, elə ondan da qabaq "Ağdam" çaxır içərmiş. İçib çox vaxtı kefli gəzərmiş. Bu alkoqoliklik çağında içməsi qovğalarla bitərmiş, çünki dəmliyi çox aqressiv olarmış, adamlara sataşar, onları alçaldarmış. İndi içməkdən ona görə çəkinir ki, bizə aqressivlik edəcəyindən qorxur.

İncəsənət İnstitutunu bitirəndən sonra Vaqif Rus Dram Teatrında aktyor kimi çalışmış. O vaxtkı həmkarları ilə söhbətindən gördüm ki, onlar Yuli Qusmanın hər situasiyada lətifə deməsini heyranlıqla yox, kinayə ilə yada salırlar. Vaqif, hətta bunu danışanda yüngülcə Qusmanı yamsılayırdı. İndi Yuri Qusman yaşayıb Moskvada anekdotlar danışmağa davam edir, Vaqif isə bu dünyada yoxdur. Şeirə düşəsi misra!

Rus Dram Teatrından sonra, deyəsən, Anarın həyanlığı ilə Vaqif Aktyor Evinde eksperimental teatr yaradır. Burada Fəxrəddin Manafov kino operatoru imiş, Vaqif onu tamaşalarda aktyorluğa qoşur.

İbrahimovlu bu iller filtersiz prima çəkirdi. Mən də ondan "Prima" çəkməyi götürmüşdüm (deyirlər, Tofiq Quliyev də bu siqareti çəkirmiş). Vaqif tez-tez armudu stəkanda çay içirdi və bu zaman siqareti bir az çəkib stəkanın yanındakı külqabına qoyurdu ki, öz-özünə tüstülənsin. Beləcə, kəndisini (bəlkə də siqareti) aldadırdı ki, az çəksin. Ancaq buna baxmayaraq axırda ağ ciyərin xərçəngindən rəhmətə getdi. Nə biləsən, siqaret onu xərçəng etdi, yoxsa onsuz da bu zəhrimara tutulacaqdı.

Vaqif haqqında kitab və məqalələr yazılıb, özünün də məqalələri çap olunub. Ancaq yenə də duyuram ki, biz dostları onun xatirəsi önündə borcumuzu yerinə yetirib kimliyinin zənginliyini açma bilməmişik. Bu səbəbdən xatirələrimdə ona bu qədər yer ayırıram.